

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่อดีตกาลที่มนุษย์ถือว่กำเนิดขึ้นมาในโลกพร้อมกับสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ จวบจนปัจจุบัน มนุษย์นับว่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีพัฒนาการ และความเฉลียวฉลาดมากที่สุด เพราะมนุษย์รู้จักการเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ตนเองอย่างสูงสุด ในการดำรงชีวิตประจำวัน และมนุษย์รู้จักพึ่งพาอาศัยกัน และอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีการแบ่งงานหรือหน้าที่กันเพื่อความมั่นคง ความปลอดภัย เป็นต้น ความเป็นอยู่ที่ดีในการดำเนินชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาแบบพอเพียง เพื่อความเข้าใจในสิ่งที่เป็นอยู่ และเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์เท่านั้นเอง แต่เมื่อมนุษย์เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น พร้อมทั้งสังคมนีมีการขยายตัวและมีการแข่งขันกันเพื่อสร้างการยอมรับด้วยการสะสมความมั่งคั่ง

และแสวงหาความร่ำรวยจากทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นจุดเปลี่ยนของการพัฒนาแบบพอเพียงไปสู่การพัฒนาเพื่อความมั่งคั่ง เปลี่ยนจากศึกษาเพื่อเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติมาสู่การศึกษาที่มุ่งจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และเอาชนะธรรมชาติเพื่อรองรับตอบสนองการพัฒนาแบบมั่งคั่ง โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนา เช่น ความเสื่อมสลายของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาภาวะมลพิษ เหล่านี้ถือเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุล และไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน

ประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่มีอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้การดำเนินชีวิตทางด้านการผลิตและบริโภคของคนไทยในอดีต เป็นไปด้วยความเรียบง่ายสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เน้นการแข่งขัน เน้นความร่วมมือร่วมใจกันทำภารกิจต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป เช่น การลงแขกดำนาเกี่ยวข้าวหรือปลูกสร้างบ้านเรือน นอกจากนี้ คนไทยในสมัยก่อนอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากกว่าที่จะเป็นการตัดทวงจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีระบบการจัดการเพื่อคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การกินอยู่อย่างพอเพียง การทำการเกษตรเพื่อบริโภค และที่สำคัญวิถีชีวิตในอดีตให้ความสำคัญที่ความหลากหลายของสรรพสิ่ง เช่น สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา หรือความหลากหลายทางด้านวิธีการจัดการกับปัญหาในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งมีการถ่ายทอดจุดเด่นหรือภูมิปัญญาไทยเป็นผ่านทางการศึกษาที่เรียนรู้จากชีวิตจริง

อาจจะกล่าวถึงการพลิกผันการพัฒนาประเทศ เมื่อประเทศไทยตัดสินใจที่จะพัฒนาประเทศแบบตะวันตก และมีเป้าหมายในการพัฒนาประเทศด้วยการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศหรือ GDP เป็นตัวชี้วัด การพัฒนาประเทศที่มุ่งไปที่การเติบโตของ GDP ที่วัดเป็นตัวเงิน นอกจากจะทำให้เป้าหมายที่เป็นแบบไทย ๆ (มีกินมีใช้และมีความสุขอย่างทั่วถึง) ถูกบิดเบือนแล้วยังทำให้การดำรงชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีรูปแบบ และปริมาณความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง (ไม่มีคำว่าพอเพียง)

อีกทั้งประเทศก็ต้องการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (ที่มุ่งเน้นการส่งออกเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะการค้าเสรีและกระแสโลกาภิวัตน์) เป็นผลให้ยังมีการเร่งรัดการผลิตด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้สินค้าชนิดและรูปแบบต่าง ๆ มาสนองความต้องการในการบริโภคและส่งออก (และทำให้ GDP โตขึ้น) ทั้งการผลิต และการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งนี้เอง ทำให้ประเทศไทยต้องนำเข้าทรัพยากรธรรมชาติชนิดต่าง ๆ มาใช้เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิต

ปัจจุบันเริ่มเห็นชัดเจนด้วยรูปแบบการส่งเสริมการทำเกษตรแผนใหม่ และเป้าหมายการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา นอกจากจะทำให้สภาวะแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่ของประเทศเสื่อมโทรมลงจนเลยขีดจำกัดและยากที่จะฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ได้แล้ว พื้นฐานความคิด ค่านิยม และทัศนคติของคนไทยส่วนใหญ่ก็ได้เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง โดยนอกจากจะหันไปนิยมการบริโภคและการผลิตที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังนิยมการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดมากกว่าการเกื้อกูลเป็น การนิยมตามแบบตะวันตกมากกว่าความเป็นไทย หากไม่มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด ทัศนคติ และค่านิยมที่ถือเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมของคนไทยไปพร้อม ๆ กับการป้องกัน พื้นฟูสภาวะแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติแล้ว โอกาสที่ประเทศไทยจะก้าวไปให้ถึงฝั่งของความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างที่ประเทศไทย และนานาประเทศต้องการคงมีอยู่ไม่มากนัก

วิถีคิดการพัฒนาประเทศแบบตะวันตกที่เป็นระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก ทำให้มองธรรมชาติกับคนแยกกัน การวางแผนทางเศรษฐกิจโดยใช้ต้นทุนธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องในการดำเนินชีวิตในกระบวนการผลิตของกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าเป็นการทำอุตสาหกรรม การทำการเกษตรที่ปรุงแต่งสารเคมีและวัสดุต่าง ๆ เช่น การเพิ่มผลผลิตโดยการใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ การควบคุมศัตรูพืชโดยใช้สารเคมี การเลี้ยงสัตว์ด้วยวิธีการใหม่ ซึ่งสารเคมีเหล่านี้ไม่สามารถย่อยสลายได้เองตามธรรมชาติ จึงเป็นการปล่อยสารเคมีสู่ระบบนิเวศโดยตรงก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงต่อระบบนิเวศ เมื่อการใช้สารเคมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นจากการสะสมขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสรรพชีวิต รวมทั้งมนุษย์ก็ยิ่งมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ซึ่งการเจริญเติบโตทาง

เศรษฐกิจ และการครอบงำเอาชนะธรรมชาติ ซึ่งถือรากเหง้าของปัญหาสิ่งแวดล้อม การมุ่งเน้นสร้างความเติบโตไร้ขีดจำกัดเป็นปัญหาที่กีดขวางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ขณะเดียวกัน กว่าสองทศวรรษที่ทุกภาคส่วนของสังคมได้เพียรพยายามนำเอาแนวคิด วิธีการต่าง ๆ มาแก้ไขปัญหาสีเขียวอย่างต่อเนื่องแต่ก็ยังไม่สามารถจัดการหรือแก้ไขได้สำเร็จแบบยั่งยืน เนื่องจากปัญหาสีเขียวเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนกลับทวีความรุนแรงมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคมไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ระดับประเทศ หรือแม้ระดับท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดทางที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสีเขียวในปัจจุบันที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจและการเมืองมากเกินไป โดยละเลยมิติทางสังคม วัฒนธรรม น่าจะเป็นจุดอ่อนที่สำคัญต่อความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมในอดีตที่ผ่านมา (วรวิมล วัฒนธรรณ, 2549, น. 1)

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้ศึกษาได้ให้ความสำคัญแก่แนวคิด และแนวทางที่เป็นมิติทางสังคม และวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหา และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยได้พิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องทุนทางสังคม (Social capital) ซึ่งถือเป็นจุดแข็งที่ทุก ๆ สังคมมีอยู่แล้ว ก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนชุมชนได้ โดยผ่านกระบวนการทุนทางสังคม ด้วยการนำเอาพลังที่เกิดจากทุนทางสังคมมาใช้เป็นมาตรการในการจัดการแก้ไขปัญหาสีเขียวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาผู้ตั้งคำถามต่าง ๆ เกี่ยวกับทุนทางสังคมกันมาก เพราะนับวันทุนทางสังคมจะทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะกับสังคมสมัยใหม่ที่คุณคนมีความเป็นปัจเจกนิยมสูง และมักแยกกันอยู่แบบตัวใครตัวมัน ในสถานการณ์เช่นนี้ทุนทางสังคมจะมีความจำเป็นและมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาสังคม (อาณันท์ กาญจนพันธ์, 2544, น. 128) ปัจจุบัน “ทุนทางสังคม” เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในสังคมไทย และเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาจะนำไปสู่ความยั่งยืน นอกจากนี้ยังถูกนำมาเป็นแนวทางของการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ไขปัญหาคอขวด การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาการเมือง และการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (รัตนพงษ์ จันทรวงษ์, 2546, น. 8) ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นกลุ่ม และชุมชนระหว่างทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่หลากหลาย (เช่น สถาบัน องค์การ ชุมชน บุคคล) บนพื้นฐานความร่วมมือที่มีความไว้วางใจ และความเป็นพลังสำคัญในการสนับสนุนการใช้ทุนทางสังคมเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่จุดหมายที่ต้องการโดยเรียกพลังเหล่านี้ว่า “ทุนทางสังคม” (วัชรวิ พุ่มทอง, 2548, น. 61)

ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าในการจัดการสิ่งแวดล้อมแนวใหม่ ควรให้ความสนใจกับแนวคิดทุนทางสังคมมากขึ้น เพราะพิจารณาว่านอกจากทุนทางสังคมจะสามารถทำหน้าที่ทดแทนทุนที่เป็น

“เงิน” และยังสามารถสร้างพลังให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันจากที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งในจุดนี้ถือว่าเป็นแนวคิดนี้น่าจะนำไปเป็นแนวทางในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน จะสะท้อนสู่วิธีการปฏิบัติโดยผ่านกิจกรรมของชุมชน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนก็จะได้รับผลประโยชน์ส่วนร่วม ทั้งนี้ เพราะปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม คือปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง และปัญหาของการแย่งชิงทรัพยากรของชาวบ้าน อันเนื่องมาจากขาดการจัดสรรทรัพยากรที่ดี ที่สำคัญแนวคิดทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เน้นในเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคม จึงทำให้ผู้ศึกษาเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ที่เป็นทุนทางสังคมและจะทำให้ชุมชนสามารถฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพยั่งยืนต่อไป

ในอดีตที่ผ่านมา จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตข้าวแหล่งใหญ่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนบน สิ่งสะท้อนความอุดมสมบูรณ์และเมืองสำคัญในฐานะอยู่ข้าวอยู่น้ำมาจนถึงปัจจุบัน ก็คือ ฝิ่นนากว้างใหญ่ที่ยังคงมีการทำนามาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษในฤดูน้ำหลาก แม่น้ำน่าน และแม่น้ำยมจะพัดพาเอาตะกอนมาทับถมเป็นปุ๋ยตามธรรมชาติเหมาะแก่การทำนา หากพิจารณาจากอดีต-ปัจจุบัน พบว่า คนพิจิตรมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำเกษตรกรรมตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน โดยระบบการผลิตในอดีตตั้งอยู่บนฐานการพึ่งพาธรรมชาติ เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน วิถีชีวิตเรียบง่าย ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน

การเปลี่ยนแปลงในระบบวิถีการผลิต และวิถีชีวิตของชาวนาเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอุบัติขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาพร้อมกับสิ่งที่เรียกว่าการ “พัฒนา” ประมาณปี พ.ศ. 2510-2535 เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาไปสู่วิถีการผลิตเพื่อขายหรือระบบตลาดอย่างเข้มข้นมากขึ้น มีการขยายพื้นที่การผลิต ปรับเปลี่ยนสายพันธุ์รูปแบบการผลิต การใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีทันสมัยเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต ขณะเดียวกันการใช้สารเคมีและปุ๋ยก็เริ่มเข้ามาสู่ชุมชนผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ โดยภาครัฐเข้ามามีบทบาทเต็มทีในการส่งเสริมการทำเกษตรแผนใหม่ ด้วยการให้สารเคมีอย่างเต็มรูปแบบของการทำเกษตรกรรม

เมื่อ 5 ปีก่อน ‘พิจิตร’ ถูกจัดอันดับให้เป็นพื้นที่ที่เกษตรกรใช้สารเคมีในกิจกรรมการเกษตรในปริมาณที่สูงมาก จะเป็นรองก็แต่จังหวัดสุพรรณบุรีเท่านั้น และผลพวงจากการใช้สารเคมีในปริมาณมากนี้เองที่ส่งกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสุขภาพอนามัยของตัวเกษตรกรเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการตรวจเลือดของเกษตรกรที่ทางสำนักกระบาดวิทยา

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข ได้ทำขึ้นในอีก 2 ปีถัดมา ซึ่งพบตัวเลขที่น่าตกใจว่า เกษตรกรพิจิตรมี 'สารเคมีตกค้างในกระแสเลือด' และมีอัตราการเจ็บป่วยสูงเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศ (สุรเดช เดชคุ้มวงศ์, 2549) จากปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เอง ทำให้เกษตรกรจำนวนหนึ่งเริ่มหันกลับมาองวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษที่เคยผูกพันกับธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติ และไม่ต้องใช้สารเคมีจำนวนมากในการปราบปรามศัตรูพืชที่เพิ่มต้นทุนให้กับเกษตรกร จนนำไปสู่การการณ์มีหนี้สินอีกด้วย

จากประสบการณ์ในชีวิตจริงของคนพิจิตรและชาวบ้านวังตะกั่ว ที่ต้องจมอยู่ในภาวะของสารเคมีและหนี้สิน จึงนำมาสู่ประเด็นคำถามถึงกระบวนการผลิตสมัยใหม่ว่าเป็นการพัฒนาเพื่อให้ชาวนามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจริงหรือไม่ จากนั้นจึงได้รวมกลุ่มชาวบ้านและลูกหลานชาวนาในพิจิตรจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นแนวร่วมในการขับเคลื่อน โดยหวังกระตุ้นและสร้างความตระหนักให้เกษตรกร พลิกฟื้นจากวิกฤติที่ต้องเผชิญอยู่ที่มีเป้าหมายในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จากการทำงานในลักษณะกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษชุมชนวังตะกั่วที่เกิดจากการรวมตัวคนในชุมชน นำโดยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำเกษตรกร ภาคราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน สถานีอนามัย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มาร่วมกันจัดเวทีชุมชน โดยเอาปัญหาในชุมชนเป็นโจทย์ที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และหาทางออก เน้นให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

สภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนัก และเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชน จึงได้หาแนวทางในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้นในระดับหนึ่งด้วยตัวของชาวบ้านเอง โดยใช้กิจกรรมกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษชุมชนวังตะกั่ว ที่แสดงออกถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วในชุมชน โดยการร่วมภาคีกับองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อนำทุนทางสังคมมาเป็นพลังในการขับเคลื่อนผ่านกระบวนการทุนทางสังคมให้เกิดการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งถือเป็นสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกื้อกูลกันระหว่างคนกับคน คนกับสถาบัน คนกับธรรมชาติ และธรรมชาติกับธรรมชาติด้วยตนเอง จนทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะทำการศึกษาพัฒนาการของชุมชนวังตะกั่ว ต.วังตะกั่ว อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จนก่อให้เกิดการเป็นความร่วมมือร่วมใจในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อตอบโจทย์การศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่ว่า กระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนจะมีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนวังตะกั่วให้ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งที่เป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนวังตะกั่ว ตำบลวังตะกั่ว อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อศึกษากระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ต้องการทราบถึงพัฒนาการของชุมชนในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ รวมถึงทุนทางสังคมและกระบวนการทุนทางสังคมของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้ประสบความสำเร็จ โดยผู้ศึกษาเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการในแต่ละช่วงมีความเป็นมา สภาพแวดล้อม รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน วิถีชีวิต รวมถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และกระบวนการผลิตทางการเกษตรเป็นการเบื้องต้นก่อน เพื่อประมวลคุณภาพของลักษณะพัฒนาการและทุนทางสังคมของชุมชน จากนั้นก็ได้ศึกษาข้อมูลของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ จนทำให้ชุมชนเกิดความอ่อนแอ สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย สภาพการณ์ที่ทำให้คนต้องดิ้นรนหาทางออก ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างมีระบบจากการเรียนรู้และความพยายามที่จะขยายแนวคิดต่อ จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันของผู้ที่ประสบปัญหาพร้อมแรงร่วมใจในการแก้ไขปัญหาของสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยชุมชนหรือชาวบ้านมีบทบาทหลักในการดำเนินการทั้งหมด เป็นการแสดงออกให้เห็นถึงกระบวนการทุนทางสังคม

ในการค้นหาค้นหาค้นหาต่าง ๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน ทำให้ทราบว่าพื้นที่ศึกษานี้มีองค์ประกอบอะไรบ้าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อจะนำไปสู่วิธีการปฏิบัติการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ตรงนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการทุนทางสังคมออกมาคือ ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น จากการดำรงชีวิตอยู่บนฐานของการเป็นมิตรกับธรรมชาติ จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เห็นถึงพัฒนาการ และกระบวนการทุนทางสังคมของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชนจนประสบความสำเร็จ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ชุมชน หมายถึง หมู่ที่ 3 บ้านวังตะกู ตำบลวังตะกู อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
 ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำ
 หรือหน่วยงานที่มีอยู่ในชุมชน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

ปัจจัยภายนอก หมายถึง หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนอาจจะเป็นหน่วยงาน
 ราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคน que แสดงออกทางค่านิยมที่ไม่เป็น
 ทางการที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามของชุมชน โดยเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดและ
 ค่านิยมความเชื่อถือที่มีส่วนทำให้คนเกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกันหรือต่าง
 ตอบแทนกันในบรรทัดฐานเดียวกัน

กระบวนการทุนทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่เป็นพลวัตที่สะท้อนให้เห็นถึง
 ความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อระบบคิด วิธีการปฏิบัติและ
 ผลลัพธ์เป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จ ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินการ
 และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้

เกษตรกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ระบบการผลิตที่ตอบสนองความต้องการในการบริโภค
 ในครัวเรือนให้ความสำคัญกับระบบนิเวศโดยรอบมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงและเกื้อกูลกันทั้งคน สัตว์
 ธรรมชาติ

เกษตรกรรมแผนใหม่/เกษตรกระแสหลัก หมายถึง ระบบการผลิตที่เน้นการใช้
 สารเคมีและเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อบ่มเน้นปริมาณและมูลค่าของผลผลิต ซึ่งลดบทบาท
 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงปัจจัยในการผลิต เกษตรกรมองทุกอย่างแยกส่วนออกจากกัน
 และสามารถสั่งการหรือควบคุมได้

เกษตรกรรมยั่งยืน/เกษตรกรรมทางเลือก หมายถึง ระบบบริหารทรัพยากรธรรมชาติ
 เพื่อทำการผลิตเกษตรกรรมปลอดสารพิษ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของ
 มนุษย์ในขณะที่วิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรต้องเอื้ออำนวยต่อการดำรงรักษา และฟื้นฟู
 คุณภาพของสิ่งแวดล้อมไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศโดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สังคมที่
 เป็นธรรม และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้อยู่ดีมีสุข

การทำเกษตรกรรมปลอดสารพิษ หมายถึง การทำเกษตรกรรมโดยไม่ใช้สารพิษใน
 การฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืช แต่มีบางส่วนที่ยังคงใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงดินอยู่ ซึ่งอยู่ระหว่างการลด ละ
 เลิก การใช้สารเคมีต่าง ๆ ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตทางเกษตรกรรมอย่างสิ้นเชิง

การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่กลุ่ม/องค์กรชุมชนมีกระบวนการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีระบบคิด กระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการด้วยการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเกษตรแผนใหม่มาสู่การทำเกษตรกรรมยั่งยืนโดยยึดหลักความสมดุล การพึ่งพาซึ่งกันและกันของธรรมชาติกับคนและคนกับธรรมชาติ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงลักษณะความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน การทำเกษตรกรรมของชุมชนตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อสะท้อนให้เห็นพัฒนาการชุมชนวังตะกู ตำบลวังตะกู อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
2. ทราบถึงลักษณะของการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ แต่ละช่วงเวลาของชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สมาชิกกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษชุมชนวังตะกู และชาวบ้านเกิดความร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยผ่านกระบวนการทุนทางสังคม
3. ทราบแนวทางการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยใช้กระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษชุมชนวังตะกู ที่สามารถทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนกลับฟื้นคืนมาสู่ชุมชน ซึ่งเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่งของคนในชุมชนวังตะกู และเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านอื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน
4. ผลการศึกษาอาจเป็นประโยชน์แก่องค์กรชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่กำลังประสบกับปัญหาอยู่มีความเกี่ยวข้องในบทบาทหน้าที่หรือมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย และแนวทางการจัดการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยอาจนำแนวคิด และนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป